

Székely Útkereső Antológia

IV.

Himnuszok, versek, széppróza, cikkek, tanulmányok, esszék

Válogatás a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat
1990–1999-es évfolyamaiból

Válogatta, összeállította
BRAUCH MAGDA

Kölcsey Ferenc

A szabadsághoz

Nyisd fel ó lángzó kebeled, dicső Hölgy,
Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
Fennröpültedből kegyesen mosolygván,
Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
Könnyek, éreztem haza szent szerelmét,
Ints, zajos habként dagadozva várom
Lengeni zászlód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
Fenn dicsőséged ragyogó világát,
S megszokott rabság' kezein tudatlan
Csörgeti láncát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
Mert gyakor szélvész kavarog föletted,
Mert halálhörgés diadalmi pályád
Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
Villogó szélvész dörög is körülem,
S zöld borostyánod noha fürteid közt
Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellem,
Csókodat várom szerelemben égve,
Csókodat szomjún epedő ajakkal,
Jer, ne tagadd meg!

Cseke, 1825. december

1990. I. évf., 7. szám

Egyed Ákos

Mátyás király emlékezete

Halálának 500. évfordulóján a nagy uralkodó alakjára emlékezünk. Az emlékezést megkönnyíti az, hogy róla az utókor soha nem feledkezett meg. Igazságosságáról közmondások szállnak egyik nemzedékről a másikra. Legendás alakját mesék ismertetik meg a gyermekekkel, prágai fogságát s édesanyját, a fekete-hollós Hunyadi-címert Arany János szép verse is élte a köztudatban. Kolozsvárt jártában ki ne keresné fel ma is álló szülőházát, ki ne csodálná meg a főtéren álló hatalmat és erőt sugárzó lovasszobrát.

De minket most elsősorban az érdekel, hogy mi a véleménye Mátyás királyról a történettudománynak.

A kezdet Kolozsvár óvárába vezet, ahol az atya Hunyadi János régi ismerősének, Méhfi Jakabnak a lakóházában Hunyadi Jánosné, Szilágyi Erzsébet 1443. február 24-én életet adott második fiúgyermekének, akit Mátyásnak kereszteltek. Heltai Gáspár úgy tudja, hogy a kisfiú néhány évet a szülővárosában töltött és az iskoláztatása is itt kezdődött el. A szülővárosról a későbbi Mathias Rex, Mátyás király nem feledkezett meg: több műemléképület ma is tanúskodik erről.

Érdekes és a korra is fényt vet az a körülmény, ahogyan a fiatal Mátyás Magyarország királya lett.

Közismert tény, hogy atyja, Hunyadi János erdélyi vajdaként, majd Magyarország kormányzójaként sikerrel harcolt a terjeszkedő török hatalom ellen, s legendás népszerűséget szerzett a magyarok, románok, szerbek s más népek körében. Rá egész Európa felfigyelt. Hunyadi Jánosnak a nándorfehérvári győzelem után 1456-ban bekövetkezett halála ismét felébresztette a kortársakban a török birodalom terjeszkedési törekvéseinek veszélyét. Ezért a legjózanabb uralkodó körökben elterjedt az a felfogás, hogy az ország élére olyan uralkodót kell állítani, aki képes Hunyadi János politikáját és harcait sikeresen folytatni. Tudnunk kell, hogy az úgynevezett Hunyadi-párt igen erős volt. De egyelőre nem sok kilátás nyílt arra, hogy terve sikerüljön. Ugyanis V. László király megöleti a nagyobbik fiút, Lászlót, s a kisebbiket fogságra vetteti, akit szigorúan őriztet a prágai várban: félő, hogy ő is bátyja sorsára jut. De a történelem útjai kiszámíthatatlanok; hirtelen halál végzett V. László királlyal, és nyomban elkezdődött a harc a királyi trón betöltésére.

Az egymás ellen harcoló hatalmi szövetségek közül a Hunyadi-párti bizonyult a legerősebbnek, s következésképpen 1458 januárjában a királyválasztó országgyűlés — valójában a főurak és főpapok, valamint a köznemesség — királlyá választotta az alig 15 éves Mátyást, akit Budán a Nagyboldogasszony (Mátyás) templomban február 14-én trónra ültettek. Ezzel a királyi beiktatás formálisan is megtörtént. (A „trónraültetés” a királyválasztás egyik legfőbb ceremóniális eseménye volt; a másakra, a koronázásra csak 1464-ben kerülhetett sor, mert a koronázási kegszerek ekkor kerültek haza.)

A történettudomány egyöntetű megállapítása szerint, uralkodásának első szakaszában Mátyás király hű maradt atyja politikájához, s erőteljesen hozzáfogott a török hatalom elleni háborúk folytatásának előkészületeihez. Erre biztatta II. Pius pápa is. Ismeretes, hogy a török elleni legnagyobb sikert éppen Erdélyben, a kenyérmezei csatában (1479) érte el két tehetséges hadvezére: Báthori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál temesi ispán. Kétségtelen azonban, hogy atyjához hasonló tetteket a török elleni harcokban Mátyás király nem tudott felmutatni. De igen nagy jelentősége volt annak, hogy a déli védelmi vonalakat kiépítette, s azokban olyan erőket tartott fenn, amelyek megakadályozták a török terjeszkedését. Azt is itt kell megemlítenünk, hogy a török veszedelem ellen összefogott Ștefan Cel Mare moldvai uralkodóval, akinek a segítségére nagyrészt székelyekből álló erős hadsereget küldött, amely részt vett a Vaslui mellett kivívott győzelemben (1475).

Mátyás király olyan országot örökölt, ahol dúlt a hatalmi harc és az önkényeskedés. Ezek ellen határozott, jól átgondolt eszközökkel-módszerekkel lépett fel. Bár az adóztatás miatt egyes főúri csoportok többször fellázadtak ellene, mindig talált olyan humánus megoldást, hogy ne kelljen halálbüntetéshez folyamodnia. Ezt humanista műveltségével magyarázhatjuk és természetesen emberies gon-

dolkodásával; műveltségéhez nem kis mértékben járult hozzá Vitéz János váradi püspök. Nincsen módunk arra, hogy országos tetteit s nagyratörő külpolitikáját részletezzük, de szólnunk kell arról, hogy miért maradt meg az emlékezetben az igazságos királyról szóló felfogás.

Mint fiatal uralkodó már az első évektől igyekezett letörni a törvény- és jogellenes önkényeskedéseket, ha szükség volt rá, megrendszabályozta a nagyurakat, a hatalmaskodó nemeseket. Mint jellemző politikai magatartást említjük meg a következőket: amikor a közsékelyek panasszal fordultak hozzá, elnyomtatásuk miatt, Mátyás király elrendelte, hogy a közrendeket, a lovas, illetőleg a gyalogrendű székelyeket külön-külön írják össze, és tartsák meg ebben az állapotukban. Így védte meg őket az akkor felemelkedőben lévő primori rend ellenében. Mivel az összeírt székelyek rendi helyzetét csak az erdélyi vajda engedélyével lehetett megváltoztatni, Mátyás intézkedése elvágta annak a lehetőségét, hogy a székely köznépet jobbágysorba süllyesszék. A székelység zöme tehát a katonai szolgálat fejében megőrizhette a továbbiakban is a társadalmi szabadságát, akkori jogi nyelven a „libertas”-t.

Mátyás alakja s emléke mellé tehát nem alap nélkül társították és társítjuk az igazságos jelzőt. Halálával nagy úr támadt Európa középső s délkeleti részén.

1990. I. évf., 2. szám

Reményik Sándor

Nagy magyar télben...

Nagy magyar télben picike tüzek,
A lángotokban bízom,
Legyen bár messze pusztán rőzseláng,
Bár bolygófény a síron,
Szent házi tűz, vagy bujdosó zsarátnok:
Boldog vagyok, ha magyar lángot látok.

Nagy magyar télben picike tüzek,
Szikrák, mécsek, lidércek,
Mutassatok bár csontváz halmokat,
Vagy rejtett aranyércet,

Csak éjjetek, csak melegítetek ma,
Soh'se volt ily szükség a lángotokra!

Nagy magyar télben picike tüzek,
Jaj, be szétszórva égtek,
Királyhágón, Kárpáton, mindenütt!
De mondok egyet néktek,
Szelíd fények és szilaj vándorlángok:
Mit gondoltok: ha összefogóznátok!

Nagy magyar télben picike tüzek,
Soh'se volt olyan máglya,
Mint ha most ez a sok-sok titkos láng
Összefogna egy láncba...!
Az égig, a csillagos égig érne,
És minden idegen rongy benne égne!

1919. február

1998. IX. évf., 1-2-3-4. szám

Kelemen Katalin

Kőrösi Csoma Sándor emlékezete

Kőrösi Csoma Sándor neve — Eötvös József szavait idézve — „nemzetünk emlékkönyvének egyik legszebb lapján áll”. Élete és munkássága felbecsülhetetlen szellemi örökség az utókor számára, vonzó egyénisége, emberi példája írókat, művészeket ihletett alkotásra.

Székely határőr katona fiaként a háromszéki Csomakőrös községben született 1784. április 4-én. Innen indult el 1799 őszén a nagyenyedi Bethlen kollégiumba. Szolgadiákként minden szabad idejét tanulásra fordította, iskolatársának, Ujfalvy Sándornak emlékiratai szerint kilencven tanuló társa közt már első évben első volt. Bámulatra méltó kitartással már ekkor készült élete nagy próbáira. A nagy feladat, amelynek megoldására vállalkozott, a távoli őshaza és a magyar nép rokonainak föl kutatása volt.

Kőrösi Csoma rendkívüli vállalkozása szorosan összefüggött a korszak szellemi törekvéseivel. A nemzeti önállósulási mozgalmak korában a népek fokozott érdeklődéssel fordultak történelmi múltjuk, eredetük kutatása felé. A XVIII. szá-

zad második felében a magyar őstörténet körül is heves viták bontakoztak ki. Az őshaza helye, a magyar nép és nyelv rokonsága még tisztázásra váró kérdések voltak. A hagyományos felfogás, az egykori világhódító hunokkal való rokonság gondolata kedvezőbb fogadtatásra talált még a tudósok körében is, míg a finnugor rokonság elmélete — Sajnovics János és Gyarmati Sámuel úttörő munkásságának hatására — csak lassan kezdett elterjedni.

Csoma Sándor diákévei idején Enyeden még a magyarság ázsiai eredetét tanították, így az ő figyelme is Ázsia felé irányult. 1815-ben azzal a szándékkal indult el a göttingai egyetemre, hogy ismereteit elmélyítse, elsősorban a keleti nyelvek és a világnyelvek terén. Két év múlva tért haza. Terve szerint föl akarta kutatni mindazokat a területeket, népeket, amelyek az őshaza helye, vagy a rokonság szempontjából számításba jöhettek. Mindenekelőtt a magyarral rokonnak tartott török nemzetiségű ujjur nép lakóhelyére, Közép-Ázsiába igyekezett.

Kőrösi Csoma Sándor felismerte, hogy a cél, amit maga elé kitűzött, az őshaza és népünk rokonainak felkutatása, a magyar őstörténet legfontosabb feladata.

1819 novemberében indult el Nagyenyedről keleti útjára, ekkor még nem sejtette, hogy a „nagy út” élete végéig fog tartani. Magányosan, gyalog vágott neki az útnak, jelentősebb anyagi támogatás nélkül. Sorsa úgy alakult, hogy nagy álmát nem válthatta valóra, az ismeretlen úton rengeteg, előre nem sejtett akadály merült fel útiterve kivitelében. A tudós vándor hatalmas területeket gyalogolt be magányosan, vagy karavánokhoz csatlakozott. Az ázsiai partokra érve Aleppón, Moszulon és Bagdadon át eljutott Teheránba, ahonnan Kelet-Turkesztánba igyekezett, azonban eredeti úticéljától eltérően kénytelen volt India felé indulni, hogy majd Pandzsabon, Kasmiron és Ladákhon át jusson el Belső-Ázsiába, az ujjurok lakóhelyére. Amikor Ladákh székhelyére, Lehbe érkezett 1822 nyarán, kilátástalan anyagi helyzetében kénytelen volt visszafordulni Lahoreba. Ekkor vállalta el — kényszerű kitérőként, csekély anyagi támogatásért — az akkor még alig ismert tibeti nyelv és irodalom tanulmányozását. Remélte, hogy tibeti tanulmányai során is találhat adatokat az őshazakutatás számára. 1823 nyarán kezdte tanulmányozni a tibeti lámakolostorok ősi könyveit, s kitartó, önfeláldozó kutatómunkájának eredményeként készült el az első megbízható tibeti—angol szótár és a tibeti nyelv első leíró nyelvtana. 1831-től a Bengáli Ázsiai Társaság keretében dolgozott Kalkuttában, tibeti szótára és nyelvtana is itt jelent meg 1834-ben, s ugyanebben az évben választotta tiszteletbeli tagjai sorába az Ázsiai Társaság. Ekkor már elismert Tibet-kutatóként tartották számon az európai tudományos körök, hazája akadémiaja 1833-ban választotta levelező tagjává. Távoli szülőföldjéhez, népéhez való ragaszkodásának jeleként műveinek címlapjára büszkén írta, hogy szerzőjük „Alexander Csoma de Kőrös Siculo-Hungarian of Transsylvania” — azaz Kőrösi Csoma Sándor erdélyi székely-magyar.

1842 februárjában Kalkuttából indult el észak felé utolsó kutatóútjára. A Himalája lábainál, Dardzsilingben 1842. április 11-én a váltóláz oltotta ki életét.

A magyar tudós dardzsilingi sírjára az Ázsiai Társaság állított emlékoszlopot, amelynek márványtábláján angol nyelven olvasható, hogy munkásságának „legkülönb és igazi emlékműve” a tibeti nyelv szótára és nyelvtana.

Kőrösi Csoma Sándor valóban kivételes tudományos teljesítményét nagyra értékelik a szaktudósok, szerte a világon a tibetisztika úttörő mestereként tisztelik.

A magyarság eredetét kutató útján tudatosan vállalt kitérőül indította el a tibeti nyelv és irodalom feltárását, s példátlan kitartással dolgozott azon, hogy tudományos feladatát teljesítse. Felismerte, hogy munkássága révén a tibeti kultúra értékei is beépülhetnek az egyetemes emberi műveltség egészébe. Csetri Elek szavaival élve „Kőrösi Csoma Sándor mintegy példázza, hogy egy nagy tudós életművében elválaszthatatlanul ötvöződik össze a nemzeti hagyomány, örökség ápolása az emberiség nagy, egyetemes hagyománykincsének ismeretével”.

1992. III. évf., 1-2-3. szám

Juhász Gyula

A Hymnus

E bús imádságot dalolta ajkam,
Mikor nem is tudtam még, mit dalol,
Csak éreztem, hogy orgonás szavakban
Ezer év búja bűg a hant alól.

A Végeken, hol mély magányban éltem,
S Rodostó gyásza szállt lelkem felett,
A néma dacban, büszke szenvedésben
Fajtam keserve, megértettelek!

E dalt dúdoltam ott fáradt ajakkal,
Az éghez oly közel járt e magyar dal,
Kárpátok ormán ültem egyedül,

És gondolkoztam Kölcsey felül,
Ki félszemével a jövőbe látott,
Szent táltosunk, teljék be látomásod!

1990. I. évf., 7. szám

Bözödi György

Ahonnán elindulunk

„...Amikor az első könyvemért, a Székely bánjá-ért hirtelen a Baumgarten díjat kaptam, akkor már a nyakkendőmet a csokorról hosszúra eresztettem, és főleg a bajuszomat is kieresztettem, a hajam meg változatlanul félrefésültem. Igen, de aztán jött a fogház, és levágták a hajam, s én meg önként a bajuszomat is levágtam, hogy ne kelljen gondját viselnem.

...Kovács Katona Jenő barátommal sokat jártunk együtt, de nem csak jelképesen volt egy az utunk, hanem a valóságban is. Ő akkoriban a Korunk szerkesztőségi gondjait látta el, ami nem is volt kevés, mert a főszerkesztőnek nem lévén román állampolgársága, minden hivatalos teendő reá hárult. A szerkesztőség majdnem szemben volt az Unitárius Kollégiummal, ahol én teológusként laktam. Mivoltomat a ruházatom árulta el, mert a keménykalap nem volt hóbort, sem Chaplin-utánezat, hanem intézményünk oxfordi vonatkozásait jelképezte. Akkoriban Szabédi László is ilyenben járt.

...Szép volt a körutazás Móricz Zsigmonddal Erdélyben s főleg a Székelyföldön. És az az élmény, hogy egy nagy író hogy lehet művein kívül, emberként így megszeretni; és hogy lehet, hogy ő is engem úgy megszeretett.

...A „Termés” könyvsátra Kolozsvárt ugyan ez idő tájban. Ez volt a mi folyóiratunk, amit néhányan: Asztalos István, Kiss Jenő, Jékely Zoltán, Szabédi László létrehoztunk a Korunk betiltása és a Helikon egyedül maradása ellensúlyozására. Úgy elannyira, hogy a könyvessátrunkban megfért Erdélyi József, Szentimrei Jenő és az akkor még szintén mosolygó Ignác Rózsa. Igen, mert mindnyájan erdélyiek voltunk. És a sátorfába fogózva ott állt a kiadónk, szintén mosolyogva, Szentgericei Jakab Jenő, ki a lapunk kiadásának és terjesztésének minden gondját viselte.

...Ámde tornyosultak az idők és bajok az egész világban. És akkor kaptam a meghívást, hogy vegyek részt a balatonszárszói értekezleten. Hogy az mi volt, azt a tájékozatlannak nem részletezhetem... Én is elmondottam a magamét.

...Amikor mindentől elvonultam, és csak kizárólag történelmi kutatásokkal foglalkoztam, hogy a mi legendás Gábor Áron bátyánk nemcsak ágyúöntéssel foglalkozott, hanem közben született egy fiacskája is Jusztinától, az ő szintén legendás hírű „hűséges árnyékától”, aki a csatákba is elkísérte. Ugye, ez nem nagyon nagy dolog, de szép. Még tudományos kutatás eredményének is megjárja ...”

1991. II. évf., 1-2. szám

Babits Mihály

Karácsonyi ének

Mért fekszel jászolban, ég királya?
Visszasírsz az éhes barikára.
Zenghetnél, lenghetnél angyalok közt:
mégis itt rídogálsz, állatok közt.

Bölcs bocik szájának langy fuvalma
jobb tán mint csillag-úr szele volna?
Jobb talán a puha széna-alom,
mint a magas égi birodalom?

Istálló párája, jobb az neked,
mint gazdag nárdusok és kenetek?
Lábadhoz tömjén hullt és arany hullt:
kezed csak bús anyád melléért nyult...

Becsesnek láttad te e földi test
koldusruháját, hogy fölvetted ezt?
s nem vélted rossznak a zord életet?
te, kiről zengjük, hogy „megszületett”!

Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyujts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.

1990. I. évf., 8-9. szám

Beke György

Mosoly szaladt az arcomra...

„Ki vagyok én — fotód vallomása szerint? Helytálló vagy menekülő, nyugal-
mamat mentő vagy éppen nyugalمامat felborító? Az a vonás szájam mellett
mégiscsak a keserűségé. Minden megölt könyvem mélyített rajta. Őt, teljesen

kész nyomdát váró vagy már a nyomdát elhagyni készülő kötetem útját állták el az olvasók felé. Egyik könyvemnél még az sem számított, hogy már kifizették az árát. Vesszen a szerzői honorárium, a hivatal nagylelkű volt, nem kérte vissza, de a betűket visszaparancsolta a szedőgépek mélyébe. Más köteteim köré szögesdrótból font hálót. Úgy mondják, akik abban a pillanatban szemben ültek velem az egyik könyvtárban, hogy mosoly szaladt az arcomra, mikor kezembe adták a hivatal körlevelét, amely hét lakat alá rendelte a Boltívek teherbírását. A fotó rögzített valóságában vajon milyen hangulata lett volna annak a mosolynak? Hamis nyom maradt utánunk — valamennyiünk után — ezekben a mosolyokban? A félelem, a védekezés vagy éppen reménykedés kínjeleiben? Nem azt akarja-e a mi szorongásunknál is sokkal nagyobb, hatalmasabb, mindenhatóbb földi Félelem, hogy ezt a mosolyt örökítsük át a jövőnek? Retusált arcképünket, kisimult homlokunkat, hazug mosolyunkat, hiszen a jövőndő majd ebből ítélhet. Nem lesznek más fogódzói.

Nem lesznek? Az én mosolyom, a Te mosolyod is az lesz. Éppen a derű látzata fog vádolni, nem minket — habár minket is —, de értünk mindenképpen. Szeretném, ha hideg masinád és igazságra hevülő szíved megörökíthetné egyszer arcomon a gondot is. Azt a gondot, amelyet szabadon, őszintén vállalhatok ezért a földért, ezért a népért, s nem kevésbé azért is, hogy a bérlők kényszer-mosolyát gazdai alázattal és önbizalommal törölhessem — törölhessük — le az arcainkról.”

1991. II. évf., 1-2. szám

József Attila

Karácsony

Legalább húsz fok hideg van,
 Szelek és emberek énekelnek,
 A lombok meghaltak, de született egy ember,
 Meleg magvető hitünkről
 Komolyan gondolkodnak a földek,
 Az uccák biztos szerelemmel
 Siető szíveket vezetnek,
 Csak a szomorú szeretet latolgatja,
 Hogy jó most, ahol nem vágtak ablakot,
 Fa nélkül is befűl az emberektől;
 De hová teszik majd a muskátlikat?

Fölöttünk csengőn, tisztán énekel az ég
S az újszülött rügyező ágakkal
Lángot rak a fázó homlokok mögé.

1990. I. évf., 8-9. szám

Domonkos János

Egy dal, mely meghódította a világot

Karácsonyestkor kis fények gyúlnak a díszes karácsonyfákon. Itt is, ott is felhangzik a *Stille Nacht* ismert dallama, melyet a Földön milliók énekelnek. Az osztrák Alpok ősi falvában, Oberndorfban 1818-ban hangzott fel először, s nagy karriert futott be. Generációk követték egymást, és a *Stille Nacht* máig az advent, a karácsony szerves része lett. Szinte minden nyelven éneklük, de ritkán emlékeznek meg szerzőikről, az országról, ahol alkották.

A Salzach folyó menti Oberndorf autóval félóránnyira van Salzburgtól, Mozart szülővárosától, a nyarankénti salzburgi zenei fesztiválok helyszínétől. Súlyos építésű, kétemeletes házai ékes oromzatukkal, festett külsejükkel régi hajótelepülésről tanúskodnak. Lakói a sót a halleni bányákból Bécsig és tovább szállították a folyón lefelé.

A salzburgi táj és a szomszédos bajor vidék csillogó fehér áhítatban pompázik. Oberndorfból különös varázs sugárzik szét, mely az utóbbi százhetven évben az egész világon elragadja az embereket. Salzach-hajósok Szent Nikoláról elnevezett oberndorfi templomában csendült fel első ízben a *Stille Nacht*.

Egy kép a múltból: 1818-as esztendő szentestéje. Hóeséses téli éjszakán a Szent Nikola karácsonyi miséjére mennek a földműves, hajós polgárok. A régi orgona éppen a napokban mondta fel a szolgálatot. De a fiatal katolikus segédlelkész, Joseph Mohr és jó barátja, a szomszédos Amsdorf kántortanítója, Franz Xaver Gruber segíteni tudtak a gondon. Gitárt hoztak, és a világi hangszer akkordjaival kísérve hangzik fel először az ének: *Stille Nacht, heilige Nacht*. A hívek feszült figyelemmel hallgatják Mohr lelkész népi ihletésű versét s a szívhez szóló melódiát, amit Gruber e szent estére komponált hozzá. Karácsonyi miséjük szebbé tételére, szükségmegoldásként szereztek közösen ezt a dalt. Örültek, hogy tetszett a templomi hallgatóknak. Azon az estén, az átszellemült pillanatban a résztvevők egyikének sem lehetett fogalma arról a népeket összekötő világméretű sikerről, amit ez az ének majd elnyer.

Joseph Mohr (1792–1848) Salzburgban született (a tavaly emlékeztek születése 200. évfordulójára). Apja katona volt, muskétás, püspöki szolgálatban. Anyja költőnő. Gyermekkorától papi pályára szánták. 1815-ben szentelték pappá a salzburgi dómban. Először káplán papként vándoréletet kezdett. Lelkipásztori pályafutása, költői tehetsége Oberndorfba helyezését követően bontakozott ki. Ezen a barátságos vidéken mutatkozott meg először tevékeny lényé.

Mohr bizalmas barátai közé tartozott a kántortanító, Franz Xaver Gruber (1787–1863), aki a szomszédos Amsdorf községben tanított és kántorizált, és Oberndorfban is ellátta az orgonista szolgálatot. Több misét és dalt komponált, de a világ máig legkedvesebb karácsonyi dalát ennek a jóbaráti kapcsolatnak is köszönhetjük.

Számos legenda szól a legszebb karácsonyi dal történetéről. A szerzetreméltó szerzőpáros, Mohr és Gruber megajándékozták az egész világot egy maradandó dallal („einfachte Komposition...”), az „egyszerű szerzeménnyel”, mellyel örök-szépet alkottak.

A karácsony Jézus Krisztus születésének emlékünnepe. A karácsonyesti karácsonyfaállítás hagyományos ajándékozási alkalom. Aki teheti, a családjában tölti ezt a családi ünnepet. A fenyőfákkal és betlehemi jászokkal díszített katolikus templomokban december 24-e éjjelén hagyományosan éjfél misét tartanak.

Az Alpok országa régi karácsonya, a *Stille Nacht*-dal, a megbékélés angyali üzenete ma is a szívekben visszhangzik. A mieinkben is.

Csendes éj

Csendes éj, szentséges éj!
Mindenek nyugta mély;
Nincs fenn más, csak a szent szüle-pár
Drága kisduduk álmainál,
Szent Fiú, aludjál,
Szent Fiú, aludjál!

Csendes éj, szentséges éj!
Angyalok hangja kél;
Halld a mennyei halleluját,
Szertezengi e drága szavát:
Krisztus megszabadít,
Krisztus megszabadít!

Csendes éj, szentséges éj!
Szív örülj, higgy, remélj!
Isten szent Fia hinti reád

Ajka vigasztaló mosolyát!
Krisztus megszületett,
Krisztus megszületett!

1992. III. évf., 5-6. szám

Csire Gabriella

Megszólal az aranycsengő

Tél-szúnyogok szállдостak a lámpák fénykörében, fehér hópihék. A macskaköves domb előtt apu fölkapta a fejét s hirtelen megállt:

— Nézd csak! A kéttornyú felé repül!

— Ki? Mi? — rángattam meleg kezét.

— Az angyal! — mosolygott huncutul. — Az angyalka volt.

Megdobbant a szívem: karácsonyfákkal, ajándékozó kedvvel járnak most házról házra a szárnyas angyalok. Vajon nem késsük le sétánk miatt, nem szalasztjuk el a nagy pillanatot? — apróztam apu mellett szaporán. Hiszen a tavaly is szerettem volna meglesni a tündöklő égi lényt, amint befényeskedik ablakunkon, míg kis kezében halkán pendül, megszólal az aranycsengő.

Előreszaladtam, udvarunkba érve.

— Járt már az angyal? — rohantam fel a lépcsőn.

— Nem — nyugtatott meg édesanyám —, nem is jöhetett. Csak most oltottam el a szobában a villanyt. Olyankor suhan be, ha senki se látja — porolta le nyúlprémes galléromról a hópárnát.

A konyhában maradtunk. Ami biztos, az biztos. A forró kemencén cserépfazék üldögélt begyesen. Jószagú töltött káposztát kínált. Csőrös kis köcsögben tejföl. Fehér, mint a damasztabrosz, s megáll benne a kiskanál. Már a dióstésztánál tartottunk, amikor apu fölkel az asztaltól, hogy megrakja a szobában a csempekályhát.

Valahogy nem fért a bőrében, amikor visszatért. Mákostésztát szedett tányérjába, míg azt kérdezte: ne vegyük elő a sakktáblát, ha ennyit kell várakozni? Ám ekkor megszólalt az aranycsengő. Szelíden csilingelt, hívogatott.

— Ne siess annyira! — tartóztatott édesanyám. — Még elijeszted!

De én hagytam csapot-papot. Végigtrappoltam a folyosón meg a fűtetlen ebédlőn, hátha meglephetném az angyalkát. A nagy szobában erdőillat fogadott. A sötétben sudár magas karácsonyfa szórta kápráztató fényeit. Örömtől reszkettek dús ágain a színes gyertyalángok. Ám a csengő — furcsa módon — még mindig szólt. Fémesen berregett.

Hiszen ez a csergőóra! — hökkentem meg. A díszek is a régiek! — fedeztem föl az ismerős gömböket s a szaloncukrok sűrűjében kedvenceimet: a billegető, hosszú farkú madarat, a fehér pettyes piros gombát és Piroskát, karján csipkefinom kosárával.

— Vajon mit hozott az angyal? — lépett közelebb édesanyám a fenyőhöz.

— Jaj! — guggoltam le hirtelen. — Alvóbaba kocsiban!

Elragadtatással hajoltam a pufók képű szép babához. Kalapja is van! Lakkcipője s zoknija! Kiemeltem kocsijából s magamhoz szoritottam új játékomat.

— Szerintem elolvasta kívánság-leveledet az angyalka — jegyezte meg édesapám.

Talpra állítottam a nálam alig kisebb babát és büszkén mutattam: keze-lába milyen formás, majd a könnyedén gördülő kocsit vettem szemügyre, nagy ámuldozással.

— És nektek? Nektek mit hozott? — ragyogtam a szüleimre.

— Lássuk csak! — kezdett keresgélni apu a fa alatt. — Né, mit leltem! Ez anyukát illeti — ragadt fel egy kölnivizes dobozt. — És ez itt? Neked szól, ha jól látom — nevetett rám. — De van ám számomra is valami — hámozott ki a selyempapírból két pár zoknit.

Vízfestéket is hozott nekem az angyal, kifestőkönyvet és nyitható-csukható betlehemest. Öcsinek volt igaza! Öcsinek! Nem megmondta, hogy egyedül én hiszek még az angyalban? Szinte már kibuggyant belőlem: ne ámítsanak többé! Tudok én mindent. Jól tudom, hogy ők maguk az angyalok! De túlságosan örültek mind a ketten. Egyik jobban, mint a másik. Így hát elnapoltam az igazság kimondását.

Csillagszórók sziporkáztak, fölkélettek s elhamvadtak, rajokban csillámlottak a parányi üstökösök. Édesanyám — karcsú, magas, arca gyöngéd — szebb volt, ezerszer szebb, mint elillant angyalom. S egyszer csak, észrevétlen, szárnyat bontott, halkan suhant egyre feljebb karácsonyi énekünk:

Csendes éj, szentséges éj!

Angyalok hangja kél.

Három hang csendült össze. A legcिंगárabb volt a legmerészebb:

Halld a mennyei halleluját,

Szerte zengi most drága szavát:

Krisztus megszületett,

Krisztus megszületett!

1998. IX. évf., 1-2-3-4. szám

Benedek Elek

Mióta nagyapó lettem

Künn zúg a szél, kavarg a hó,
Behallszik a lármás hahó,
De jó itt benn a szobában!
Pattog a tűz a kályhában.

Kályha mellett üldögélek,
Csak mesélek, csak regélek.
Mese, mese... hoppá, ide!
S ölembe ül kis Évike.

Meg-megesik az is vélem,
Maradásom nincs a székben.
Évikének ha úgy tetszik:
Nagyapó a földre fekszik.

No lám, mire vetemedtem,
Mióta nagyapó lettem!
Beállottam hátszlónak —
Így is jó egy nagyapónak.

Ahogy lehet négykézlábon,
Végigmászok a szobákon,
S nem bánom, ha nevettek is:
Közbe-közbe nyeríték is.

Így élek én mostanában,
Bent a jó meleg szobában.
Hol nyeríték, hol mesélek —
A királlyal sem cserélek.

1999. X. évf., 1-2-3-4. szám

Nagy Zoltán Mihály

Azon a télen

Részlet a *Sátán fattya* című kisregényből

(...)
nyugtalan volt a falu, felbolydult, az emberek arcára felhő borult,
micsoda karácsonyunk volt, Istenem,
megsütöttük a kalácsot, megfőztük az ünnepi húslevest, körülültük az asztalt,
de íztelen volt a foszlós kalács, az étel,
Ferencre gondoltunk,
él-e, hal-e,
jut-e neki kenyér legalább, ha fekete is,
vajon együtt vannak-e még, Ferenc és Pista, itthon testi-lelki jóbarátok voltak,
nem lehetett a sírást elkerülni az ünnepi asztalnál, édesapám is lehorgasztott
fejjel ült, a két gyermek riadtan hallgatott,
szentestén felállítottuk a karácsonyfát,
aranypapírba csomagolt diót, apró kockára vagdalt krumplit aggattunk rá cu-
korka helyett, alma került, néhány törékeny, díszesen csillogó gömböcske is,
ajándék egymásnak semmi, csupán Irén kishúgomnak új kócbaba, örült neki,
elmaradtak a betlehemes fiúk, nem volt, aki mókázzon, az itthon maradt idő-
sebbek már restelték, a suhancok még nem értették a módját,
maradt az ének,
könnyes szemmel énekeltük anyámmal a Mennyből az angyalt,
nem szállt le akkor közénk, nem hozott békességet, szeretetet a világba,
szomszéd a szomszédhoz elment kántálni, de tovább, végig a falun, mint más
esztendőkből, senki,
bor mellé telepedtek, elpanaszolták egymásnak a család, a falu, a világ baját,
a cigányasszonyok jártak házról házra, mint a régi időkben, kikönyörögtek egy-
egy karéjt a karácsonyi cipóból, faradarabot a rétesből, óbégatva panaszolták, elvitte
az orosz az ő embereiket is, ez azonban nem egészen így volt,
elbeszélte édesapám,
kevés cigányember akadt a foglyok közt, annak a kevésnek is jobban ment a
sora, felügyelőfélék lettek, kigúnyolták, üzgérelték a magyarokat, a maguk fajtáját
is, husángokkal verték az embert, a szerencsétlen Rácz Palit, azt a szegényt meg-
verte az Isten cigánytól szokatlan, világos bőrrel a képén, nem hitték az oroszok,
hogy valóban cigány az istenadta, seggberúgták, belökték a többi közé, osztozott
a magyarok sorsában, kikötöttek rajta a fajtabeliek is, nem sokáig bírta az ütlege-

lést, az éhezést, a hideget, egy reggel csukára fagyottan hajították a halottasszekérre,
onnan a gödörbe, volt-nincs, kipipálták a listából,

nem felejtette el édesapám ezt a bánásmódot, Rácz Palit éppúgy sajnálta, mint
a magafajta falubelieket, haragosan lekergette a cigányasszonyokat az udvarról,
kivált az ismeretleneket, a más faluba valókat, azt mondogatta indulatosan,

ki tudja, melyiknek az ura vagy a kölyke hajkurászta a sírba Palit,
csúnyán beszélt velük, meg se állhattak előtte a szerencsétlenek, átkozódva
kotródtak el,

de hát milyen az asszonyi szív,
anyám utánuk vetett lopiban egy kis eleséget, talán az átkaiktól való félelmé-
ben, talán a rongyos purdék miatt, akiket az anyjuk betanított szokás szerint
holmi ügyefogyottan hízelgő karácsonyi köszöntőre és elmondatta velük,

jöttek nagyobbacska cigányfiúk is hegedűvel, ráhúzták kéretlenül minden ud-
varon, énekeltek hozzá, s kivárták a jutalmat türelmesen, alázatosan,

így telt el a karácsony, azután
ránk szakadtak a hétköznapiak,
tették a munkabíró férfiak dolgát minden háznál
kölyökfiúk, öregemberek, asszonyok,
falun a dolog télen kevés,
a jószág gondozása, etetés, itatás, fejés, kitrágyázás,
nekünk két tejelő tehenünk volt, hozzá egy pár ökör, három disznó, malacok,
a lovakat édesapám negyvenhárom végén eladta, nehogy elkönfiskálják, mint
a tizennégyes háborúban,

szekér, szán és más felszerelésünk volt, különb a másénál, édesapám készítette
magának,

befogtuk Jóska öcsémmel az ökröket, kivittük a trágyát a földünkre, nem volt
sok, három kishold tölgyes a Budaháton, ugyanannyi nagyhold szántó a Palajon,
ide hordtuk a trágyát, öcsém nógatta az ökröket, szóltanul ültem mellette, meg-
mosolyogtam a buzgalmát, ahogy az idősebbeket utánozva serénykedett,

jó volt melegen felöltözve a fogaton ülni, nézni a nyugalmasan ballagó ökrök
szarva közt a havas domboldalakat, el-elméláztam, milyen

csend és békesség a fehér mezőben,
mintha nem lenne háború, gond és baj, szerencsétlen sors,
egy ilyen alkalommal láttuk Jakab Zsigát,
két puskás ember kísérette a falu felé,
Seres Bálint és Varga Márton,
kiadta valaki Zsigát, akadt rá ember, megtalálták, elfogták,
lehajtott fővel jött velünk szembe, kopasz fején kékeslila színt játszott a bőr,
keze a háta mögött, megkötözve, így is kétfelől tartották rá a puskát,
Seres Bálint és Varga Márton,
alja ember mind a kettő,
mit műveltek már a csehek és a magyarok alatt is,

a cseheknél,
elbeszélte édesapám,
fenenagy kommunisták voltak,
gyűléseztek, sztrájkot szerveztek, agitáltak, csak a munka nem fért a nyakuk kö-
zé, a földjüket elkótyavetyélték, a napszámot rühellték,
harmincnyolcban fordult a világ, magyarok lettünk megint,
fordítottak ők is a köpenyen, micsoda nagy magyarok lettek egykettőre, vitték,
lobogtatták vivátozva a háromszínű zászlót,
a falu népe elnézte volna tán a pálfordulást, miért ne, az a fontos, magyarok
lehetünk újra, volt, ami volt, felejtjük el a múltat, kinek-kinek a vétkét,
így gondolták sokan,
de nem a hatóság, a csendőrök,
mihamar kutakodni kezdtek Seresék viselt dolgaiban, leleplezték a kétkulacsossá-
got, lecsukták őket, egy évre, kettőre, aztán újra és újra,
azt hitték ezek ketten, lehet csak úgy tengni-lengni bele a világba, mint a cse-
heknél, vagyon nélkül, munka nélkül, a szájukat jártatva csupán,
hát persze egy ideig lehetett csalni, hazudni, lopni,
Istenemre, erre már én is emlékszem,
hogyan rávetették magukat a halmosi zsidók itthagytott vagyonára, ember olyan
rablást világos nappal még nem látott, széthurcoltak mindent, ruhát, bútort,
edényt, lábbelit, terményt, jószágot,
magasságos Isten,
micsoda különbség ember és ember közt,
mikor kezdték összeszedni a zsidókat, Grósz Ervin magához hívatta édesapá-
mat, azt mondta neki,
Mihály, maga esztendőig becsülettel szolgált nálam, azóta sincs az uradalom-
ban ilyen jókezü mesterember,
igazán megbecsültem magát, nem tagadhatja le,
nézze, minket elvisznek, a vagyonunk ebek harmincadjára jut, s ki tudja, visz-
szakerülünk-e még erre a tájra,
itt ez a csomag,
pénz és egyéb érték van benne, magára bízom, rejtse el, őrizze meg, ha Isten
segítségével visszatérhetünk, akkor megfelezzük, ha pedig odaveszünk, legyen
mind a magáé,
meghőkölt édesapám, nem fogadta el az ajánlatot,
keressen valaki mást az úr, az én lelkemet ne égesse az a pénz,
megvan nekem már a magam kis földje, igásjószág hozzá, van mesterségem, el
tudom tartani a családomat tisztességgel, a másé nem kell,
erősködött a zsidó, kérve kérte édesapámat, de ő nem engedett,
azt felelte,
meneküljön az úr, miért hagyja magát elvitetni, vagy bújjon el, húzza meg magát
valami biztos helyen, amíg a zavaros idők elmúlnak,

ilyen ember volt édesapám,
csak azt értékelte, amit a két keze munkájával teremtett, szerzett,
anyám egyetlen egyszer szólta el magát előtte, mikor a halmosi zsidótól üres
kézzel hazajött,
élhetetlen ember vagy te, Miska, más ember két kézzel kapott volna az ajánla-
ton,
ennyit mondott, éppen csak kicsúszott száján a gondolat, szemrehányás nem
volt benne, mégis,
hogyan nézett édesapám, majd fellökte a tekintetével, leszidta nagyon,
a Seres-félék kaptak az alkalmon, ölükbe hullott a zsidószajré.

1992. III. évf., 4. szám

Beke Sándor

Tücsökszerenád

Szüleimnek

Mint csörgősipkás bohócok,
úgy enyelegnek
züllött arcú nyarak közepén,
muzsikálnak,
dőzsölnek és fontoskodnak
álokoskodó
fejük fölött
reményzöld laurusokkal.
Igen,
tücsökök ezek,
apám,
búzaföldeken és kukoricásokban,
elhanyagolt kaszálókon,
gabonatarak mögött
és városi parkokban,
szökőkutak
és dísznövények árnyékában,
kezükből
stradivari-hegedűkkel,
nagybőgőkkel,

rézkürtökkel és tárogatókkal.
És hallatják
fenséges szerenádjukat
züllött arcú nyarak közepén
és körtáncot járnak
bálványimádón
a Nagy Semmi körül
és dísztelenkednek,
mint nyamvadt csepűragók,
s amikor elfogy
a kedvük,
nagy telek árnyékában
falfehéren
tanakodnak a hangyaboly körül,
s felfuvalkodva betolakodnak.
Igen,
tücskök ezek,
anyám,
betolakodnak
a kiépített hangyabolyba,
éhesen kinyitják a kamra ajtaját
és számolgatni kezdik
a befőtt üvegeket is
és legjobb esetben
kölcson kérnek,
ó,
ezek a tücskök,
ezek a jókedvű muzsikusok,
ezek a betyárok,
züllött arcú nyarak primásai
éhesen egyszer majd
leteszik
a stradivari-hegedűket,
belerúgnak a nagybögőkbe,
falakhoz verik rézkürtjeiket
és tárogatóikat
és nagy havak hullnak majd
szerenádjaira,
és körtáncaik helyén
kiég a letaposott fű,
és egyszer majd valaki tücsökórákon
tanítómeséket

olvas föl nekik,
mert tücsökszerenádból
nem lehet élni,
s egy életen át nagy telek
kapui előtt
stradivari-hegedűkkel
téli koldusként
énekelni...

1999. X. évf., 1-2-3-4. szám

Benkő András

Zenetörténetünk

Egyházi zene. Középkor

Hatása a magyar népzeneire, fennmaradt gyűjteményeink

A gregorián zene állandó jelenléte, folyamatos templomi gyakorlata és rendszeres iskolai-kolostori oktatása folytán már a középkorban magyar jellegű-eredetű egyházi anyag keletkezését is elősegítette, sőt, hatott a világi zenére, a népdalra is. Gregorián ének és magyar népzene gyümölcsöző kapcsolatára már Kodály Zoltán figyelmeztetett, bár akkor még teljességgel hiányoztak az erre vonatkozó előmunkálatok. Igen meggyőző példaként egy Zobor-vidéki aratási népdalt s egy Alleluja-melódiát állított párhuzamba. Járdányi Pál Rajeczky Benjaminnak középkori magyar himnuszokat feltáró és kiadó munkája nyomán, annak hatására fogalmazta meg, hogy „...a gregorián és a magyar népdal közötti kapcsolat és rokonság sokkal mélyebb, mint valaha is sejtettük volna.”

A fennebb említett magyar himnuszanyag mellett — egyházzenei vonatkozásban — elsősorban a magyar szentekről szóló énekek keletkezését tartja számon a zenetörténet. Feltételezhető például, hogy Váradon keletkezett a 12. század vége felé a Szent László királyt ünneplő *historia propria* — közismert lévén, hogy Várad Szent László temetkezési helye és őt tisztelte védőszentjeként a város. Igen figyelemre méltó ezzel kapcsolatban Dobszay László vélekedése: „III. Béla szorgalmazására 1192-ben megtörtént László király szentté avatása, azé az uralkodóé, aki — néphagyományunk is tanúsítja — oly népszerűvé vált igazságossága, hősiessége révén. A szükséges új énekek megalkotása nyilván László temetési kultuszhelyének, Váradnak a klérusaira várt. Várad püspöke ez időben Elvinus —

talán ugyanaz az Elvinus, aki korábban Párizsban tanult. Mindenesetre a Szent László officium énekei francia hatásról tanúskodnak, az officium himnusza és a mise sequentiája pedig éppen az új szentviktori stílusban készült (...). László sequentiája azonnal népszerűvé válhatott, hiszen a Pray-kódexben XIII. század eleji (utólagos) bejegyzéssel egy olyan Mária-sequentiát találunk — tiszta magyar notációval! —, mely a László-sequentia zárószakaszát alakítja át, ismét dicséretes költői ügyességgel, Mária-énekké.” Amint teltek a századok, egyre gyakoribbakká váltak az ezen a vidéken keletkezett-összeállított kéziratos egyházzenei gyűjtemények. Napjainkban ezek legteljesebb számbavétele Szendrei Jankának az érdeme, aki a többszörös pusztulás-pusztítás ellenére is viszonylag gazdag képet tár az utókor elé a fennmaradt kéziratokról, valamint a ritkább nyomtatott forrásokról. E felbecsülhetetlenül értékes anyagban találunk 12. századi gyulafehérvári lectionariumot, a 14. századból két Antifonálét, Brassói Graduált, Breviáriumot, Missalét, Kolozsvári Graduált s egy Psalteriumot. A 15. századból három Antifonálé, három Missalé, ferences Psalterium, Himnuszgyűjtemény, a Lippai (ferences) és a Váradi Antifonálé maradt fenn az utókorra. A 16. századiak tovább gazdagítják ezt az örvendetes sort egy Antifonáléval (1512), a csíksomlyói ferences Nocturnaléval (1522), ferences Graduáléval (1524), az 1528 előtti Kolozsvári Graduáléval, az 1534-ből származó Erdélyi Graduállal, a század elejéről való II. Brassói Graduállal, s a század második feléből ránk maradt Batthyány-Graduállal. Szendrei Janka egy-egy fakszimilét is közöl a brassói, erdélyi és Kolozsvári Graduálból, illetőleg a szebeni Vigiliáléből. További értékes kötetként említhető a Marosvásárhelyi Gyűjtemény. A Brassói Graduál és az Erdélyi Graduál helyi gregorián változatok keletkezését is szemlélteti.

A reformáció idején, majd a török terjeszkedéssel a kolostorok száma csökkent; egyes szerzetesrendek megszűntek, egyházközségek Luther, majd Kálvin, illetőleg Dávid Ferenc tanításának követőivé szegődtek, de számos helyen — még Bethlen Gábor és a Rákócziak idején is — tovább élt és virágzott a gregorián zenekultúra, mindenekelőtt Csíkban, Gyergyóban, a háromszéki Szentföldön s a kolozsmonostori konventhez tartozó falvakban. Hogy a protestáns egyházi zenében milyen fokon és milyen változtatásokkal élt tovább a gazdag gregorián hagyomány, arról az Öreg Graduál (1636) tanúskodik.

A gregoriánnak a magyar népzeneire gyakorolt hatását illetőleg ma már számos példát tart nyilván a zenetörténet. Ezek közül csak a mi vidékeinkről származókból idézünk néhányat.

Szabolcsi Bence kézikönyvében a *Gloria patri et filio* dallama mellé állítja a Gyergyószentmiklóson gyűjtött *Szívárvány havasán felnyótt rozsmaringszál* kezdetű népdalt. Rajeczky Benjamin kutatásai nyomán Erdélyből, Moldvából, Bukovinából származó további példák idézhetők:

Salve, crux sancta — Szívárvány havasán,
Christe redemptor — Jere velem Mónár Anna,
In diebus illis — Egészséggel gazda,

Tu splendorem — Fordulj, kedves lovam stb.

Rajeczky Benjamin hívta fel a figyelmet a későgregorián ékítés és a magyar népdal díszítőelemeinek alkalmazásában rejlő rokonságra, úgyszintén a zsoltár-tónus jelenlétére (pl. *Mint gerlice madár, Me még vaj két árváját, Mónár Anna szép menyecske*), valamint a székely betlehemes recitativók lectio-tónusára.

Domokos Pál Péternek köszönhetjük két teljes és egy töredékes, 16. század közepéről származó, csíksomlyói, magyar nyelvű praefatio megmentését és közlését. Szendrei Janka egy erdélyi Te Deumot is elemzett. Ugyanó — Dobszay Lászlóval — a Szivárvány havasán kezdetű ének stíluscsoportjához tartozó réteg vizsgálata kapcsán további szálakat göngyöltett fel; az általuk említett gregorián énekekből idézünk néhányat: *Beatus virgo, Benedictus Dominus, In exitu Israel, Sextus ut, Tali tenore tonus, Almi prophetae*.

Igaz, hogy valamivel későbbi a példa, de ide kíváncozik: Apor Lázárnak a Kájoni-kódexből ismertté vált tánca mise Agnusának kódájával mutat rokonságot.

Egyházi és világi zene kölcsönhatására későbbi századokban is találunk majd példákat.

1992. III. évf., 1-2-3. szám

Penckófer János

A művészetnek szárnyalnia kell

Beregszászban a hajdani Bethlen-kastély és a római katolikus templom mellett tér le mindennap Benkő György, hogy munkahelyén, illetve mindenkor műtermében folytassa ebéd utáni munkáját. A „Kaszinóval” (Arany Páva étterem) szemben levő épület hátsó termének az első pillantásra rendetlennek tűnő környezetében kezdjük beszélgetésünket a festőművésszel. Mackósan mozog, talán még a hangja is olyan, hát a szó is akadozva jön elő, hogy aztán mondanivalója markánsná váljék:

„Így fényképezd le a vásznakot, semmit nem rendezünk át! Utálom a megrendezettséget. Én itt szeretek dolgozni, és ilyen viszonyok közt. Különben a Zenit nevű cég vezetői messzemenően toleránsak. Jó szakemberei a geodéziának és igazi pártolói a művészetnek. Szóval, jól érzem itt magam...

Tudod-e, hogy megtaláltam az e világon elvégzendő dolgomat: meg kell festenem azt, ami általam a szóval ki nem mondható...

Pedig annak idején nem erre a pályára készültem. Pap szerettem volna lenni. Szüleim ettől nagyon megijedtek, féltettek. Magyarázként mondom: 56-ot ír-

tunk, és a felszabadult Kárpátalján abban az időben tanácsos volt mindenfajta kapcsolatunkat széttépni a Szent István királyunk óta élő kereszténységgel. Mégis ministráltam egészen 59-ig. Bizony, 56! Édesanyámhoz indultam a kórházba, amikor a Munkácsi úton siettek a lánctalpak az asztélyi átkelőhely felé. A mai napig ható »élmény« volt számomra. De azt sem felejttem, ahogyan tanultuk a hit-tant — illegálisan! Emlékszem Schönflud Irénke néni szavaira — ő volt az egyik tanítóm, Homolya Péterre, akit Vorkutába is elvittek, de hazatért. Az akkori vezetőség tudott erről a »nyári kurzusról«, de nem akart tudomást venni róla.

Már akkor kezdtem rajzolni: a tankönyveimben futballisták meg páncélos középkori katonák éltek. Rajzból az érdemjegyem mégis csak hármas vagy négyes volt. De a kényszer erős ám — mindig firkálnom kellett!

Az ókor történetéből szerzett ismeretanyag mélyen megérintett, de a magyar irodalmat már az ötödik osztálytól megszerettem. S ezt magyartanárnőmnek, Drávai Gizi néninek köszönhetem. Szuggesztív egyénisége, megjelenítő ereje vissza-visszatér, ha kedvenceimet, Babits, Ady, Jókai vagy Petőfi írásait olvasom.

Hogy mikor kezdtem el komolyan festeni? Nem is az időpont a fontos, hanem a környezet. Egy csatakos, esős téli délutánon... Máig sem magyaráztam meg ezt magamnak, de kevés idő múlva megerősödött a hitem, hogy festenem kell. Nővéremnél voltam akkor Ungváron, s Koczka András megnézte a képeimet... Felejthetetlen Boksayval való találkozásom is, de igazán e pályán Horváth Anna indított el. Köszöneteim nagy része őt illeti.

Viszont sosem tudtam ún. realiztikusan festeni. Hiába magyaráztam, hogy a művészet a szubjektumok megnyilvánulása, s annak szárnyalnia kell! Ekkor mondta Kovács Vilmos nekem: »Menjünk a nehezebb úton!« És mentem, és felkészültünk barátaimmal az első kiállításomra. Csak erre a bemutatkozásra emlékszem vissza boldogan. Tudod, húsz évesek voltunk... Még a pincekávészó, a Nyírfácska létezett. Nagyon akartuk a rendezvényt, hát bele is adtunk mindent. A Komszomol is segített, bár mindent magára vállalt S. Benedek András és Györke Laci. Kedves barátunk, Hordonka Pisti, a »Papó« írt egy skiccet. És Muszka Laci nevét se felejtjük ki! Telt ház lett, és Végh Lali zenekara meg az Olimpia együttes játszott. Ja, és aztán hajnalig pingpongoztunk. Ezt is írd le!

...Bizony, jó lenne egy olyan kávészó meg egy olyan csapat...

Aztán teltek az évek, és egyre több plakátot, lózungot kellett írni. »Hát ez a festészet?« — gondoltam és hosszú ideig elfordultam az ecsetről. Akkor verset írtam, néhány meg is jelent, de a többségét senkinek sem mutattam meg. Később, sajnos, elvesztek.

Az a bizonyos kényszer pedig rádöbentett, hogy az igazi kifejezőképességem a pemzli. Ezt így írd le!

Azóta sem tettem le. Igyekszem, hogy mindennap húzzak legalább egy-két vonalat.

A kiállítás? Az most már nem érdekel. Azt mondom, hogy a közönség jöjjön értem! Viszont fontos számomra, hogy külföldön is ismerjenek. Képeim eljutot-

tak Magyarországra, az USA-ba, a Cseh és Szlovák Köztársaságba, Németországba, Izraelbe és természetesen a Szovjetunió számos vidékére.

Igen, csakis a belső tartalomban hiszek, és hiszem, hogy végig kell csinálnom azt, amiért élek, amiért *itt* élek. (Sajnálom a jó képességű, tehetséges embereket, akik itthagyják szülőföldjüket.)”

Elfogy a szó. Szürkül a világ. Lámpát kell gyújtani. Az égő sárga fénye megvilágítja a vásznakat. Benkő György festéket hígít, bemártja pemzlijét, színesíti világát, világunkat.

1991. II. évf., 1-2. szám

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2010-ben megjelent:

